

Zenbait ohar lesbianismoaren inguruan

Lesbianismoaren historia bat eraikitzeke saio orok —dela soziolo-
gikoa, dela Arte Historiaren ikuspegitik eginikoa— berarekin darama
isiltasunari, ezabatzeari, okerreko irudikapenari eta aurreiritziari aurre
egitea, eta horrek oztopo izugarriak jartzen dizkio ikertze eta idazte
historikoari.

Nola liteke historia bat berreraikitzea partzialak, absenteak, ezkutatuak, ukatuak, ulertezinak, tribalizatuak eta ezabatuak izan diren frogetatik abiatuta? Ikerketa historikoaren metodologia tradizionala, eta hedaduraz historia-
ren izenean idatzitako testuen kalitatea ebaluatzeke erabiltako balio-sistema, nahitaez gaideterminatzen du lehen iturrien lehentasunak. Baina zer gertatzen da lehen iturri horiek existitzen ez badira gobernuek ez dutelako subjektu historikoa kontuan hartu edo nolabait dokumentatu; edo aipatu subjektu horien jazarpen politikoak eta sozialak isiltasunean jardutera eraman dituelako; edo aurreiritziak direla-eta familiek eta biografoek lekukotza edo froga gisa erabil zitezkeen agiriak, hala nola gutunak eta egunkariak, suntsitu dituztelako? Ulergarria da zenbait lesbear historiagilek sinetsita egotea dakigun edo eskura dugun baino informazio gehiago dagoela iraganeko lesbianen inguruan eta, horrenbestez, lehen iturri gehiago eta historia tradizional gehiago azaleratuz joango direla. Baina hori bezain erraz suposa liteke eskura dauden lesbianen eta lesbianismoaren froga idatziak XIX. eta XX. mendeetako Ipar Amerikako eta Europako historian lesbianek edo lesbianismoak izan zuten presentzia baino dezente gutxiago izatea.

Zenbait adituk, hala nola Lillian Faderman eta Barbara Smith Estatu Batuetan, Ilse Kokula Alemanian eta The Lesbian History Group Erresuma Batuan, indusketa eta birkontestualizazio praktika historiko tradizionalen bidez ekarpen baliotsuak egin badituzte ere Europako eta Ipar Amerikako lesbear historia ulertu eta eraikitzeke orduan, haiek eta beste batzuek idatzitako testu argitaratuak beti hasten dira lesbianak ikusgai bihurtzeko arazo bereziak zerrendatuz, patriarkatuak erabaki eta arrakasta handiz ikusezin bihurtu baikaitu. Are maizago, gizarte patriarkalek ez diete emakumeei lesbiana izateko aukerarik eman, eta, gauzak horrela, izugarri zaila da lesbear dokumentuak egin eta transmititzea.

Londonen kokatutako The Lesbian History Groupen arestiko *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History, 1840-1985* idazlanaren sarreraren azpimarratzen dira lesbianismoaren historiagileek topatzen dituzten arazoetako batzuk: “Emakumeen historia idaztea zaila da, zeren eta gizarte patriarkal (hots, gizonen interesean antolatutako) batean iturri gutxiago baitaude emakumeen inguruan, eta daudenak baztertuak izan dira «garrantzi gutxiko» jota, edo aldatu egin dituzte.

Mary Beth Edelson *Some Living American Women Artists/Last Supper* 1972

...izugarri zaila da lesbiar dokumentuak egin eta transmititzea.

Historiagile feministaren zeregina da, aurrena, emakumea ahanzturatik erreskatatzea, eta gero emakumeen esperientzia interpretatzea beren garaiko gizartearen testuinguruan. Hori lesbianismoaren historiagileari ere aplika dakiok. Haren kasuan, alabaina, iturrien arazoa mila bider handiagoa da. Hasteko, informazio esplizitu askorik ez dago iraganeko lesbianen bizitzaz, nahiz eta seguru asko orain dakiguna baino askoz gehiago egon. Gainera, material garrantzitsu asko baztertu egin dute garrantzirik ez zuelakoan, edo haren munta ez dute ikusi bestelako teoria batzuetako ikertzaileek. Gauza batzuk baztertuak izan dira «pribatuak» direlakoan, edo familia eragotzi edo irakurlea asaldatzen dutelakoan. Dauzkagun froga asko eta asko distorsionatu dituzte zenbait historiagilek, hala nahita edo ezjakintasunagatik lesbiar bizitzak «normal» heterosexual bihurtu baitituzte. Emakumeekin ezikusariena egin daiteke, baina lesbianak erditik kendu beharra dago. Lesbianek ez ohi dituzte beren bizitzen inguruko agiriak uzten. Eta uzten dituzten horiek alboratu egin ditzakete zalantzarik gabe lesbiana moduan identifikatuko litzuketen xehetasunak”.

Izan ere, historiaren arazo politiko handienetako bat, konstruktio filosofikoa zein diziplina akademikoa den aldetik, hauxe baita: idatzi —hau da, existitu— egin daitekeela bakar-bakarrik existitu egin den eta oraindik existitzen den horretatik abiatuta. Gainera, historia ez du erabakitzen bakarrik aurretik (jadanik) bizi izandako esperientziatzko mundu material bat existitzeak; beharrezkoa da orobat jadanik bizi izandakoaren agiriak existitzea eta zuzenak izatea, baita agiri horien interpretazioa ere. Kontuan hartuta *guk* ezagutzen dugun historia gizonen gailentasunaren narratiba bat dela, alde batera utzita nolako asmo subertsibo edo produktibo ematen diogun interpretatu edo erabiltzeko orduan, teorikoki nola espero liteke utzitako froga dokumentalek

lesbianen esperientzia hausnartzen duen edo harekin bat egiten duen lesbianismoaren inguruko informazioa ematea?

Lesbianismoaren historiak behin eta berriro aurre egin behar dio historiaren oinarritzko premisa sakonenari, aztertu egin behar baitu ez bakarrik arrasto dokumental moduan utzi dena edo ez dena (eta haiek dekodetu orainaren lente distorsionatuaren bidez), baizik eta gainera aurre egin behar dio emakumeek heterosexualitateari asimilatu izanari, eta zergatik gertatu zen arakatu. Izan ere, lesbianak, oraingoak eta iraganekoak, ulertzeko, aitortu egin behar dugu lesbianek heterosexualitatearen narratiba politikoki inposatutik ihes egiteko bide gogor irabazitako bat osatzen duten parametro historikoen barruan funtzionatzen dutela. «Lehentasun sexuala» bezalako hitz gaizki aukeratuak oraindik ere erabiltzeko moztarrotu egiten du heterosexualitatearen funtzio hertsagarria premisa faltsu bat abiapuntu hartzean: genero bereko pertsonenganako afektua genero desberdineko pertsonenganako afektuaren baliokide egitean (nahiz eta «lehentasun sexuala» normalean gay edo lesbiar jendea izendatu edo etiketatzeko erabili ohi den). “Lehentasun sexualak” ezinezko egiten du, gainera, lesbianak edo lesbianismoa ulertzea, gure historia zein gorputzak jarduera sexualaren esparru mugatuta baztertzeko dituen.

Lesbianismoa argi eta garbi enuntziatzen denean irudikapen testual eta ikusizkoan ere, irakurleak, ikusleak eta kritikariak sarritan erabakita agertzen dira jaramonik ez egitera. Barbara Smithek *Home Girls: A Black Feminist Anthology* liburuan egiten duen sarreran ematen den adibidea ezaguna egin beharko litzaike saiakera hau irakurtzen duten iparramerikar gehienei, zerikusia baitu 1982an bai Pulitzer Saria bai 1985ean makina bat nominazio lortuko zituen Hollywoodeko film

baten oinarrian zegoen American Book Saria irabazi zituen liburuarekin: Alice Walkerren *The Color Purple*. Lesbianismoa, eta era berezian lesbianismo beltza, gauza aipaezin egiten duten indarren inguruko bere ikerketan, Smithen idazten du Alice Walkerren *The Color Purple* eleberrri zoragarria dela, modu ezin garbiagoan deskribatzen duelako gaur egungo feminismo beltzaren jatorriak gure amen bizitzetan, kasu honetan Hegoaldeko landetan bizi ziren emakume txiroak. Mugarria ere bada bai edizioaren munduan bai literatura beltzaren alorrean, modu original eta baikorrean deskribatzen baitu lesbiar harreman beltz bat. Ez da harritzekoa, *The Color Purple* filmaren aho bateko kritika onetan, kritikari zuriek nahiz beltzek argi eta garbi uko egitea liburuaren benetako gaia aipatzeari ere².

Lesbianak ez ikustearen eta ez izendatzearen antzeko adibideak, ares-tiagokoak, milaka aurki daitezke. 1990ean argitaratutako Berenice Abbottren argazki liburu batean, Muriel Rukeyser, sarreran, gogor ahalegintzen da irakurlearen arreta Abbottek James Joyce, André Gide eta Jacques Cocteauren egindako argazkietara zuzentzen, baina ez du aipatzen Abbottek 20ko hamarkadako zirkulu kultural garaietako Senaren ezkerreko lesbiana taldeari ere argazkiak egin zizkiola, eta Abbottren lesbiar zirkulu xarmanta banan-banan irudikatzen duela Jane Heap, Sylvia Beach, Eugene Murat Printzesa, Janet Flanner, Djuna Barnes, Edna St. Vincent Millay eta —haien arropa eta itxurei erreparatuta— liburuan agertzen diren hainbat eta hainbat emakumeren argazkietan³. Abbottren lesbianismoa ez aitortzea haren arte edo gaiak ez ulertzea da. Ez aitortze horrek funtzionatzen du halaber lesbianein gure kultur historian sartzea ukatzeko, eta hartara erregimen heterosexualek bereganatu egiten ditu haiek arrazoirik gabe. Era berean, Abbottren garaikide Claude Cahun argazkilaria frantziarraren lesbiar bizitza eta artea estreinako aldiz erakutsi zen atzera begirako zabal batean Musée d'Art Moderne de la Ville de Parisen 1995ean. Cahunen lana 30ko eta 40ko hamarkadetan egindako zenbait auto-erreturatu desafiataile, ironiko eta begirada zuzenekok osatzen dute batik bat, baina arestian egindako haren lanaren katalogoetan sartutako testu heterosexualistetan ez da kontu hori aski esplikatzen⁴. II. Mundu Gerra aurreko Parisen zegoen lesbiar azpikulturaren berri jakitea behar-beharrezkoa da, arte historiaren tresna den aldetik, Cahun (edo Abbott) ulertzeko; baita frantses apur bat jakitea ere, batez ere kontuan hartuta Cahunek Suzanne Malherbe bere maitalearekin elkarlanean jardun zuela bere foto-muntaia askotan. Lesbiar bizitzaren berezitasunak, historian geratu diren moduan eta esperientzia sozialean oinarrituak, oraindik ere ez dira arte historiako tresna egoki jotzen, are gutxiago tresna beharrezko. Zenbatetan ez didate galdetu arte historiagile eta kritikari heterosexualek, ardo baso batzuk edan ondoren, ea garrantzi handia ote duen artista bat lesbiana edo gay izateak? Esan dezadan gutako askorentzat oso garrantzitsua dela; eta argi dago egundoko garrantzia eman diotela gobernuek, lehen eta orain, gure aurkako lege eta bestelako debekuak bideratu baituzte, eta bideratzen jarraitzen dute.

Estatu Batuetako lesbianismoaren historian inflexio puntu garrantzitsu bat izan zen 70eko hamarkada.

Baina beharbada, *The Color Purple*ren inguruko isiltasunaren kasuan bezala, Abbott, Cahun eta beste batzuen artean lesbianismoa ez aipatzea lotuta dago heterosexuallitatearen inperatibo ideologikoari: hots, lesbianismoa ezin dela aipatu edo erakutsi *modu baikorrean egiten bada*. Itxura denez, lesbianismoa goraipatzea —ez deskribatzea bakarrik— gauzarik aipaezinena da. Zeren Abbottren lagun eta maitaleen erretratu fotografikoek, Cahunen autoerretratuek eta Walkerren fikzio narratibak duintasunez eta onespenez erakusten baituzte bai lesbianismoa bai giro horretan bizi diren emakumeak.

Lesbianak diren artista eta idazleak eta lesbiarrak diren arte eta literatura produktzioak aintzat ez hartzea lesbianismoak bizitza sozial eta politikoan —eta akademikoan— topatzen duen gaitzespenarekin batera doa. Marilyn Fryek “A Lesbian’s Perspective on Women’s Studies”-en oharatarazi zuen bezala, Estatu Batuetako emakumeen azterketa departamentuak tematuta daude emakumeen kontzeptu batekin, zeinak era oldarkorrean onartzen baitu emakumeen heterosexuallizazioa gauza normal bezala, eta lesbianak baztertzeko gauza berezko edo saihestezin gisa. Fryek birpentsatzea iradokitzen du nolakoa izan litekeen politika sexuala unibertsitatean politika heterosexistatik ez balego: “Irudika dezagun gure programek ematen duten irakaskuntza heterosexuallistaren benetako ifrentzia. Irudika ditzagun unibertsitate handi bateko hogeita hamar irakasle serio eta egunero aritzea emakumei modu irmo eta sendoa ematen lesbiana izan daitezen, lesbiana moduan bizitzeko ideia eta trebeziak ikasten laguntzen, lesbianismoaren eta feminismoaren, eta heterosexismoaren eta sexismoaren arteko lotura erakusten, ulertzen laguntzen gizon banakoek nola diharduten emakume banakoak patriarkatuaren lerroetan mantentzeko. Irudika dezagun geure burua argi eta aktiboki aritzea emakumei ez daitezela ezkondu aholkatzen, ez dezatela larrutan egin, ez daitezela ezein gizonekin lotu. Irudika dezagun geure burua lesbiar literatura, poesia, historia eta arte mordo bat irakasten emakumeentzako ikastaroetan, eta irakaskuntza hori lesbiar pertzepzio eta sentiberatasunaren ildotik eramatea”⁵.

Lesbianen existentzia baieztatu eta onartzen duen lesbiar ikuspegi batetik, lesbianein eta lesbiar arteaz idaztea haien defentsan aritzea da berez; Europak eta Estatu Batuek gizonen arteko artista zuriengan pilatzen dituzten artikulua, monografikoak eta dirua onespen politiko eta kultural forma bat den era berean. Lesbiana gehiago existitzeko dugun eskubidea eta geure ondare kulturala izateko dugun eskubidea defendatzeko beharra onartzeko prest egon ezean, gure historiak, baita gure orainak eta etorkizunak ere, galduta, ukatuta, garrantzigabetuta eta kaltetuta egoten jarraituko dute.

Izan ere, ezinezkoa baitaio lesbianismoaren historiari espazio kultural antzemangarri batean sartzea lesbianak berak ikusgaiagoak izan arte beren/geure garaian. Geure lesbiar nortasunean jarraitu ezean, geure burua orainean halakotzat artikulatzen ez badugu, historiak gu ezabatzen jarraituko du, inondik ere, eta etorkizuneko lesbiar historiagileei zatiak eta puzzleak besterik ez zaizkie iritsiko, gaur egun iraganetik iritsi zaigunaren antzeko zerbait. Inposatu diguten buru-zentsuratik askatzea da beharbada gaur egungo lesbianein aurre egin beharreko arazo funtsezkoenetako bat. Nahikoa da kultur material oso desberdinak topatzea, hala nola Marguerite Yourcenar idazle frantziarra edo *New York Daily Newsek* Ellen Degeneres-i egindako elkarrizketa, lesbianen buru-ezabatzea zein zabaldua dagoen ikusteko⁶. Eta Estatu Batuetan ikusteko nago oraindik lesbianak beldurtuta, buru-isilduta eta ezkatuta ez dauden instituzio akademiko edo egoera bat: emakume horiek ez dituzte bizimodu heterosexualek eraman nahi, baina hala ere ez dira gai jendaurrean beren burua lesbiana moduan aitortzeko.

Estatu Batuetako lesbianismoaren historian inflexio puntu garrantzitsu bat izan zen 70eko hamarkada, orduan lesbianismoa aukeratua, goraipatua eta kulturalki enuntziatua izan baitzen bigarren uhineko feminismoaren antolatze askatzailearen barruan. Lesbiana banako

Bernice Abbott *Self Portrait* 1930

batzuek beren burua halakotzat jo bazuten ere 1970 baino lehen, emakumeen askapen mugimenduaren diskurtsoan berbalizatu zen lesbianismoa, orduan bihurtu zen estetiko, kolektibo eta era aktiboan erakutsia barnekotasunetik, aretotik, tabernatik kanpo. Emakumeen Askapen Mugimenduaren garaian, eta feminismo ofizialeko buru-definitutako heterosexismoaren ahaleginak gorabehera, bihurtu zen lesbianismoa hori, arazo, aztergai, eta saiatu zen ihes egiten idiosinkrasia pertsonalen, eskandaluaren, esamesen edo atzera egin beharreko zerbaiten inguruko taxonomiatatik, kategoria horietan lesbianismoak gaizki funtzionatu baitzuen.

Ez da, beraz, harrigarria lesbianismoaren historia 1970ez geroztik baka-rrik sortu izana ikerketa akademikoaren esparruan, une hartantxe, eta antza denez aurreneko aldiz historian, lesbianek beren burua talde gisa agertu baitzuten, hau da, eta horrenbestez, historia bat *izan* zezakeen jende moduan. Kontuan izanik historiaren ideia beraren oinarrian inperatibo kategoriko bat onartzea dagoela, ulertzea badagoela halako jarraitasun zentzu bat gauzen ego jendearen antolaketa formal baten bidez —dela nazio kontzeptua (Amerikako Estatu Batuak), kultura (japoniarra), erlijioa (kristautza) edo erlazioatuta dauden objektu edo formen produkzioa (pintura abstraktua)—, ezin izango litzateke lesbianen historiarik izan, aurrena lesbianek beren burua entitate gisa, denbora eta espazioan barrena (eta, lesbiar identitatearentzat garrantzitsua, nazio eta kultur mugetan barrena) bizi den jende moduan irmoki aitortuko ez balute, eta identitate kolektiboa egokituz aitortzen zaion jende gisa, edozein talde aitortutako kideen artean existitu ohi diren desberdintasunak gorabehera. 70eko hamarkadako emakumeen askapen mugimenduan lesbianek lesbianismoaren izenean erabilitako energia pertsonal eta kolektiboek lesbiana moduan bizi nahi eta ahal zuten emakumeen kopurua areagotzen ere lagundu zuten⁷.

Abbotten lesbianismoa ez aitortzea haren arte edo gaiak ez ulertzea da.

Aldi berean, badirudi Estatu Batuetako lesbiana askok 70eko hamarkadan egindako aitortpen kultural orokorra oraindik ere askok eta askok ez dutela “nahikoa” irizten bermatzen duenik historian zein kultura herrikoian sartuko garenik. Edo beharbada horrexegatik, 70eko hamarkadan hain modu ozenean aitortua izanagatik, geroztik egindako azterketa historikoez hura murrizten saiatu dira eta horretan diraite oraindik ere. Lesbianen eta lesbianismoaren ezabatze eta murrizteaz diodana 70eko hamarkadako narrazio historikoetatik ateratzen dut; modu berezian kezkatzen nau arte mugimendu feministak jasandako heterosexualizatzak.

Estatu Batuetan 70eko hamarkadan sortutako arte mugimendu feministaren gainean teoria historikoa aplikatu beharra dago oraindik, edo hura beste nolabait aintzatetsi akademizismo maila batekin edo mugimenduak ondoren lpar Amerikako arte praktikan izan duen eragin errealarari dagokion arreta kultural bat jarrita. Argudio hori hedatu beharrean, 70eko hamarkadako arte feministari eskaini izan zaion kultur arretaren adibide batzuk jarri nahi nituzke, lesbianismoaren ezabatzearen arazoa gaur egungo artearen historiaren testuinguruan kokatzeko, ares-tian produkzio gutxi batzuen bidez artikulatuta agertu den bezala.

1996 arte, bi erakusketa antolatu dira Estatu Batuetako museoetan, 70eko hamarkadako arte mugimendu feministako lanak argi eta garbi erakusteko (eta hala izendatuta): “Division of Labor: ‘Women’s Work’ in Contemporary Art” (1995), Bronx Museum of Art-ek antolatu eta Los Angeleseko Museum of Contemporary Art-era eramana; eta “Sexual Politics; Judy Chicago’s *Dinner Party* in Feminist Art History” (1996), Armand Hammer Museum-ek University of California, Los Angeles-en antolatua. Bi erakusketa horiek uko egin zioten 70eko energia artistikoa arte mugimendutzat hartzeari, eta 80ko eta 90eko hamarkade-

Faith Wilding *Waiting* 1971

tako artea ere sartu zuten; komisarioen erabaki horrek murriztu egiten du hirurogeita hamarrek hamarkadak izan zuen rol sortzailea. Feminismoaren eragina hiru hamarkadatan luzatzeak saihestu egiten du lehen hamarkada, 70ekoa, izan zen mugimenduzat iragartzea, eta hartara joera hutsa izatera murrizten du arte feminista. Aldi berean, ordea, erakusketa haiek oharkabean airtzen zuten 70eko hamarkadaren rol formatzailea haren ondoko produktu plastikoetan, arrazoi simple batengatik: erakusketaren lehen lanen data 60ko hamarkadaren amaiera eta 70eko hamarkada baitira. *Sexual Politics* erakusketak arte historiaren ibilbide korapilatsuago eta sukar handiagoz kuestionatutako bat kartografiatu zuen, 70eko hamarkadaren amaierako pieza zentral baten inguruan, Chicagoren *The Dinner Party* (1972-79), 70eko, 80ko eta 90eko dozenaka eta dozenaka emakume artista kokatu baitzituen. Chicagori emandako zentraltasun fisiko zein komisariatze aldetiko hark 70eko hamarkadako feminista bat baino gehiago behartu zuen erakusketan parte hartzeari uko egitera⁸. Bai “Division of Labor”-ek bai “Sexual Politics”-ek argi eta garbi heterosexualizatu zuten 70eko hamarkadako arte mugimendu feminista, lesbianek egindako eta lesbianez egindako artea aipatu gabe utzi eta testuinguru okerrean kokatuz. Lesbianismoaren gainbehera ageri da erakusketaren izenburu guztietan. “Division of Labor” izenak berehala iradokitzen du banaketa heterosexual hori, zeinaren azpian emakumeak gizonen neskame, etxeokande eta emazteak bihurtzen baitira; konnotazio hori berretsi egin zuen komisarioak etxeko artisautza tradizioarekin elkarreaginean ari den artean pisu berezia jarri izanak. Gizonezkoek egindako 80ko eta 90eko hamarkadetak artisautzan inspiratutako artea barne hartzean, “Division of Labor”-ek hartutako komisariatze jarrerak halako gizon-emakume elkarrizketa bat proposatzen zuten, baina ez zituen aintzat hartzen lesbian emakumeen eta ez lesbianen arteko ez elkarrizketa ez eztabaidak.

Harmony Hammond izan zen *Division of Labor*-en egon zen lesbiana bakarra. Nahiz haren lan publikoak lesbianen ikusgaitasunaren alde egin artista, idazle eta hezle gisa⁹, erakusketan sartutako Hammonden *Floorpieces* lanaz jardun zuen komisarioak katalogoko artikuluko batean, soil-soilik minimalismoaren testuinguruaren ikuspegitik; areago, Carl Andre-ren aipamena eginez¹⁰. Jakina, historiagileek eta kritikariek jarraitzen badute artelan bakoitza gizonetzko artista (zuri) ospetsu(ago)en arteari lotzen, lesbian artea —*edozein* arte— ulertzeko aukerak oso murriztuta geratuko dira. *Sexual Politics* erakusketari dagokionez, izenburuaren heterosexualizazioa kolonizazio kultural mota bat da berez; izan ere, *Sexual Politics* Kate Millett-en liburu ezagunenaren izenburua baita, heterosexualitatea gogor kritikatzeko zuen harena. “Sexual politics” terminoa orokortu eta erabat neutro bihurtu izanaren konplizea denez (“hori genero konturen bat da, ez?”), heterosexualitateari kritika egiteko esamoldetzat jo beharrean, erakusketak ez ditu aintzatesten izen bereko liburuaren ez lesbian egiletza ez lesbian mamia.

Izan ere, bi erakusketek bazterreko gai izatera kondenatzen dituzte lesbianismoa eta lesbianak. Nahiz eta *Sexual Politics*-en lesbian artista gehiago egon (hala nola Tee Corrine, Nicole Eisenman eta Cheryl Gaulke), erakusketaren instalazioan lanak argitu gabe gertatzen dira, desberdintasunaren ideia esparru opakuan harrapatuta. Agian esanguratsua da bi erakusketek uko egitea 70eko hamarkadako lesbian feminismoak eta haren praktikatzailerik patriarkatuari eta emakume heterosexualizatuari egindako kritika aztertzeari. Ilustrazioak eta deskribapenak bakarrik eskaintzea —hau da, artelan marjinal batzuk sartzea, baina haien testuinguru aipatu gabe— praktika ezagunenetako bat dela dirudi identitate-politika guztien benetako mamia zapuzteko. Hartara, jendeak baiezkota egiten dio lesbianismoari haren jazarpena aitortu gabe, “genero” hitza erabiltzen du baina ez du sexismoaz hitz egin nahi, edo “arrazia” hitza idazten du benetako arazoa arrazakeria denean.

70eko hamarkadako arte feministaren inguruko arte historiaren esparruan gaur egun eskura dagoen testu orokor bakarra *The Power of Feminist Art* da, Norma Broude-k eta Mary D. Garrard-ek editatua, eta lesbianen “aipamenak” hamaika orritan besterik ez dira egiten 318 orriko lan horretan¹¹. Lesbianen egiten zaizkien aipamen zuzen baina hala ere iheskorrak hamazortzi laguntzaileen artean aukeratutako lau lesbianek (ni barne) egiten dituzte, baita liburuaren editoreetako batek ere. Liburuan biltzen diren hamazazpi saiakeretako bat erabil zitekeen eta behar zen lesbianismoa aztertzeke, kontuan izanik lesbianismoa teoria eta praktika gisa gai banatzaile,

eztandagarri eta erradikalenetako bat izan zela 70eko hamarkadako ekintzaile feminista eta artisten artean. Editoreak, baita laguntzaile lesbianak zein ez lesbianak ere, jabetzen dira lesbianismoak jokatu zuen paper garrantzitsuaz 70eko hamarkadako feminismoaren gizarte antolaketa (batez ere Kalifornian, hain zuzen ere liburuaren lehen foku geografikoan), ez alferrik laguntzaile denek (ni izan ezik) parte hartu baitzuten 70eko hamarkadako mugimendu feministan, eta horregatik esperientzia zuzena zeukatzen garai hartan lesbian kultur adierazpenak inguratzen zituen enuntziario eta errepresiozko ziklo nahasian. Baina artista plastikoen erabilitako irudikapen-estrategiak ezin dira azalera iritsi narrazio historikoan, narrazioak uko egiten badio hegemonia ikertzeari aipu mailatik haratago, azaleko baieztoko mugimenduaren mailan geratzen bada “lesbiana” (edo “emakumea” edo “beltza”) bezalako hitzek daramatzaten eta iradokitzen dituzten historia konplexuen aurrean. Antza denez, lesbianismoa, 70eko hamarkadako arte eta aktibismo feministaren konpromiso kritikoenetako bat, pentsaezina da oraindik ere, ezin da hartaz hitz egin edo haren inguruko ezer argitaratu, hogeita bost urte gerorago.

Jakina, kultura korrante nagusiak garrantzizgabe eta baliogabe jotako kultur materialekin konpromiso jarraitua izan duten kritikari, intelektual eta historiagileek duten arazo handienetako bat da gure ahaleginek ez dutela erraz izaten gure lana aurrera eramateko behar ditugun baliabideen saria. Lan gehiago egin behar dugula espero izaten da —liburuetan agertzen ez diren irudi eta agiriak aurkitzea eta katalogatu gabeko artxibategi materialean arakatzeari—, baina gugandik espero izaten da orobat jabetzea gure lana aurrera eramateko diru gutxiago emango zaigula. Eta sarri askotan, hats ematen zaigunean hobekien egiten dugun hori egin dezagun, eta onartzeko prest gaudenean gure lanerako izango ditugun baliabideak arnasten dugun airea eta bizidunen artean ematen dugun denbora izango direla, ez askoz gehiago, gure ahaleginek sabotaia topatzen dute oraindik. Ez da aldaketa ikusgarririk gertatuko lesbian esperientzia eta lesbian kultura mugatzen dituen egoeran, hariak eta misoginia eta bestelako esplotazio indarrak normalizatzen dituen egoera politikoa era nabarmenean aldatzen den arte. Identitate-politikaren ustelkeriak asmatutako formulazio gaiztoenetako bat da gorputz kulturalki markatua foto-sesioan, panel akademikoan, unibertsitateko katalogoaren azalean edo bestelako irudikapen antzetzuetan erakustera gonbidatzen dituzten emakumeak, afro-amerikarrak, chicanoak edo lesbianak. Gure irudiak erabiltzen dira gure mendekotasunaren errealtatearen mozorrotzeko. Badakigu zenbateraino erabiltzen gaituzten hitz egiten saiatzen garenean eta inork entzuten ez duenean, eta inork begiratu nahi ez dionean ekoizti dugun lanari, edo hartaz hitz egin nahi ez duenean. ◀

Laura Cottingham arte kritikari eta bideo egilea da. *Besteak beste*, *Not for Sale* (1998) eta *The Anita Pallenberg Story* (2000) filmak egin ditu. *Liburuak ere argitaratuak ditu*, *Lesbians are so chic...* (1996) eta *Seeing Through the Seventies* (1998).

Testu hau “Notes on Lesbian” izenburuarekin argitaratu zen 1996ko neguan *College Art Journal* aldizkarian; berriro argitaratua Helena Reckitt eta Peggy Phelan-en *Art and feminism* liburuan, London : Phaidon, 2000; berriro argitaratua forma berrikusian Laura Cottingham, *Seeing Through the 1970s: Essays on Feminism and Art* liburuan, Amsterdam : The Gordon Breach Publishing Group, 2000. Phaidonek argitaratu zuen bertsioa da Zeharren argitaratzen duguna.

OHARRAK ETA ERREFERENTZIAK

- 1 LESBIAN HISTORY GROUP *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History, 1840-1985*, London : Women's Press, 1993, 3. orr.
- 2 SMITH, B. ed. “Introduction”, *Home Girls: A Black Feminist Anthology*, New York : Kitchen Table Women of Color Press, 1982, 1. orr. Nahiz duela hamar urte idatzia izan, lesbianen ezabatzearen adibide ikusgarria da, kontuan hartuta *The Color Purple* oso txalotua izan zela bai eleberrirako moduan bai film moduan 80ko hamarkadaren hasieran.
- 3 REKEYSER, M. “Sarrera”, *Berenice Abbott / Photographs*, New York : Smithsonian Institution / Tenth Avenue Editions, 1990, 11-13. orr.
- 4 Erakusketaren dokumentazioa Musée d'Art Moderne de la Ville de Parisen katalogoan biltzen da, *Claude Cahun / Photographie*, Paris : Jean-Michel Place, 1995. Ikus orobat

LEPERLIER, F. *Claude Cahun, l'écart et la métamorphose*, Paris : Jean-Michel Place, 1992.

5 FRYE, M. “A Lesbian Perspective on Women's Studies”, *Willful Virgin: Essays in feminism 1976-92* Freedom, California : Crossing Press, 1992, 53. orr.

6 Ikus YOURCENAR, M. *Dear Departed: A Memoir*, itz. Maria Louise Ascher, New York : Farrar, Straus, Giroux, 1991; eta SOREN, T. “Ellen's New Twist On TV”, *New York Daily News*, 1995eko azaroak 24, *USA Weekend* atalean, 4-6. orr.

7 Emakumeen Askapen Mugimendu garaian eta geroztik lesbiana “bihurtu” ziren emakume kopuruari begiratze hutsak adierazten du mugimendu haren barruan gertatu zen lesbianismoaren inguruko eztabaidak eragin zuzena izan zuela, emakumeak beren burua lesbiana moduan identifikatzeko gaitu zituen aldetik. Mugimenduak Estatu Batuetan izan zuen ahozko historiak frogatzen dezente ekarriko balitu ere, emakume ospetsuei begiratzeak ere adierazte bat ematen du. Pentsa dezagun, esate baterako, Kate Millet, Robin Morgan eta Adrienne Rich ezkontuta egon zirela, eta beren burua heterosexuak jotzen zutela mugimendua iritsi arte. Emakumeen Askapen Mugimenduak Estatu Batuetako lesbianak buru-identifika zitezten aukeretan izan zuen eraginari dagokionez, berriz, nik esango nuke mugimenduak emakumei estatus ekonomiko erlatiboaren alorrean ekarri zituzkien onurak posible egin zuela hurrengo belaunaldiko mugimendukide gehiagok gizonengandik sexualki zein ekonomikoki independente bizitzea erabakitzea (era berezian, baina ez bakarrik, gure artean zuriak, klase ertainekoak eta unibertsitate ikasketak dituztenak).

8 Komisarioak harremanetan jarritako eta “Sexual Politics” erakusketan parte hartzeari uko egin zioten 70eko artista feminista haiei artean daude Mary Beth Edelson, Harmony Hammond, Joyce Kozloff, Miriam Shapiro, Joan Snyder eta Nancy Spero.

9 Hammond editoreen mahaian egon zen *Heresies: A Feminist Publication on Art and Politics*, 3 (1977) aldizkariaren “Lesbian Arte eta Artistak” izeneko monografikoa egin zenean. Komisario izan zen halaber 1978an New Yorkeko 112, Greene Street Workshop-en egindako “A Lesbian Show” erakusketan. Gaur egungo lesbian arte eta artista askoren inguruan gehiago jakiteko, ikus Hammonden “A Space of Infinite and Pleasurable Possibilities: Lesbian Self-Representation in Visual Art”, in *New Feminist Criticism*, ed. FRUEH, J. et al. New York : Harper Collins, 1994, 97-131. orr.

10 Ikus YEA, L. “Division of Labor: 'Women's Work' in Contemporary Art”, izen bereko erakusketarako katalogoan, New York : Bronx Museum of the Arts, 1995, 17. orr.

11 BROUDE, N. eta GARRARD, M. D. *The Power of Feminist Art*, New York : Henry N. Abrams, 1994.

NOTAS Y REFERENCIAS

- 1 LESBIAN HISTORY GROUP *Not a Passing Phase: Reclaiming Lesbians in History, 1840-1985*, London : Women's Press, 1993 pág. 3.
- 2 SMITH, B. ed. *Home Girls: A Black Feminist Anthology*, New York : Kitchen Table Women of Color Press, 1982 pág. 1. Aunque se publicó hace más de una década, sigue siendo un ejemplo espectacular de cómo se borró el lesbianismo, teniendo en cuenta la gran popularidad que tuvieron a principio de los años ochenta tanto el libro como la película.
- 3 REKEYSER, M. “Foreword”, *Berenice Abbott / Photographs*, New York : Smithsonian Institution / Tenth Avenue Editions, 1990 pp. 11-13.
- 4 La exposición está documentada en el catálogo Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris *La Photographie de Claude Cahun*, Paris : Jean-Michel Place, 1995. Ver también LEPELIER, F., *Claude Cahun, l'écart et la métamorphose*, Paris : Jean-Michel Place, 1992.
- 5 FRYE, M. “A Lesbian Perspective on Women's Studies” en *Willful Virgin: Essays in feminism 1972-92*. Freedom, California : Crossing Press, 1992 pág. 52.
- 6 Ver YOURCENAR, M. *Dear Departed: A Memoir*, trad. Marie Louise Archer New York : Farrar, Straus, Giroux, 1991; and SOREN, T. “Ellen's New Twist on TV”, *New York Daily News*, 24 November 1995, USA suplemento dominical pp. 4-6.
- 7 Incluso si analizamos el número de mujeres que se “hicieron” lesbianas desde el período histórico de Liberación de las Mujeres en adelante, nos encontraremos con que el diálogo sobre el lesbianismo que tuvo lugar dentro del Movimiento tuvo un efecto directo en hacer posible que muchas mujeres se identificaran como lesbianas. Aunque una historia oral del movimiento en Estados Unidos nos daría una gran cantidad de información, con sólo echar un vistazo a las mujeres conocidas tenemos un indicador suficiente. Consideremos, por ejemplo, que Kate Millet, Kate Morgan y Adrienne Rich estaban casadas y se consideraban heterosexuales antes de la llegada del Movimiento. Si queremos analizar el efecto que el Movimiento de Liberación de las Mujeres ha tenido a la hora de posibilitar que las lesbianas de Estados Unidos puedan autoidentificarse en épocas posteriores, querría indicar que las mejoras relativas en el estatus económico que el Movimiento consiguió para las mujeres hizo posible que más miembros de la generación siguiente eligieran vivir sexual y económicamente con independencia de los hombres (en especial, aunque no de manera exclusiva, a aquellas de nosotras que somos blancas, de clase media y con educación universitaria).
- 8 Algunas de las artistas feministas de los años setenta a las que las comisarias les pidieron participar en *Sexual Politics* y que se negaron a hacerlo son Mary Beth Edelson, Harmony Hammond, Joyce Kozloff, Miriam Shapiro, Joan Snyder y Nancy Spero.
- 9 Hammond estaba en el consejo editorial de número “Lesbian Art and Artists” de *Heresies: A Feminist Publication on Art and Politics*, 3, 1977. También fue la comisaria de *A Lesbian Show* en el taller de 112 Greene Street de Nueva York en 1978. Para un análisis sobre una selección de artistas lesbianas contemporáneas y su trabajo, ver Hammond, H. “A Space of Infinity and Pleasurable Possibilities: Lesbian Self-Representation in Visual Art”. En FRUEH, J. et al. *New Feminist Criticism*, New York : HarperCollins, 1994, pp. 97-131.
- 10 Ver YEA, L. “Division of Labor: 'Women's Work' in Contemporary Art”, en el catálogo sobre la exposición del mismo nombre, New York : Bronx Museum of the Arts, 1995, pág. 17.
- 11 BROUDE, N. and GARRARD, M. D. *The Power of Feminist Art*, New York : Harry N. Abrams, 1994.